

MYANMAR

Güneydoğu Asya'da bir ülke.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

II. TARİH

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

26 Mayıs 1989 tarihine kadar Burma (Birmanya) adıyla tanınan Myanmar, Asya'nın güneydoğusundaki Çinlileri (Hindicini) yarımadasında bulunan ülkelerin en büyüğüdür. Kuzeybatıdan Hindistan ve Bangladeş, kuzeydoğudan Çin, güneydoğudan Laos ve Tayland, batıdan Bengal körfezi ve Andaman deniziyle çevrili olan ülkenin yüzölçümü 677.000 km², nüfusu 53.222.658 (2005 tahminî), resmî adı Pyidanungzu Myanma Naingngandaw (Myanmar Birliği), başşehri Yangon (eski Rangoon, 4.016.000 nüfus), diğer önemli şehirleri Mandalay (1.057.600), Moulmein (367.500) ve Bago'dur (Pegu, 228.100).

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Myanmar'ın yüzey şekilleri kuzey-güney doğrultusunda uzanan batıda Arakan sıradağları, ortada uzun bir çukur alan, doğuda güneye doğru Şan platosu ve Tenasserim dağlarıyla devam eden Kaçin dağları (Hkakabo Razi zirvesi 5881 m.) şeklinde özetlenebilir. Ortadaki çukur alan, ülkenin en önemli ırmakları olan Irravadi ve Sittang çevresinde yayılan ve güneyde delta ya dönüşen geniş düzlüklerden meydana gelir. İklim güneyden kuzeye ve deniz kıyısından yüksek kesimlere doğru farklılıklar gösterir. Güneyde yaz mevsiminin bol yağış getirdiği bir muson iklimi (mayıs-kasım arası çok sıcak ve yağışlı), ortada yaz sıcaklarıyla birlikte kış soğuklarının da belirginleştiği bir iklim tipi, kuzeyde Çin sınırını yakınındaki yüksek dağlık kesimde yaz-

ları serin, kışları soğuk bir iklim tipi görülür. Myanmar arazisinin % 67'si ormanlarla kaplıdır. Çeşitli orman ağaçları arasında en önemlisi kerestesi çok kıymetli olan tiktir (teak). Güneydeki delta kesiminde de sık ve cüsseli ağaçlardan oluşan mangrov ormanları yer alır.

Etnik yapı, 100'ün üzerinde dil ve lehçe konuşan elli kadar farklı gruptan meydana gelmiştir. Bunların en büyüğünü nüfusun % 68.96'sını oluşturan ve çoğu düz ovalık kesimlerde yaşayan Birmanlar (Burmali) meydana getirir. Diğer gruplar Kaçin ve Kuzey Şan eyaletinde yaşayan Kaçinler, Karenler, Çinliler, Monlar, Rakhineler ve Şanlar'dır. Resmî dil, yaklaşık 20 milyon kişinin ana dili ve nüfusun büyük çoğunluğunun ikinci dili olarak konuştuğu Tibet-Birman dil ailesinden Birmanca'dır. Ülke nüfusunun % 89'u Budizm'in Hinayana ve Theravada mezheplerine mensuptur. Başlıca dinî azınlıkları müslümanlar (% 4), hıristiyanlar (% 4), Hindular (% 2) ve animistler (% 1) teşkil eder. Müslümanlar, yaklaşık 2 milyon (1.960.000) nüfuslarıyla Bangladeş'in güneydoğusuna bitişik Arakan dağlık bölgesinde yoğunlaşmıştır.

Myanmar ekonomisi temelde tarıma dayanır. Yetiştirilen en önemli tahıl ülkenin günlük besinini ve başlıca ihraç mallarından birini teşkil eden pirinçtir. Pirinç ihraçta 1985 yılına kadar birinci sırayı alırken daha sonra yerini keresteye (çoğunlukla tik ağacı) bırakmıştır. Sanayi birkaç tekstil, çeltik işleme, kâğıt ve kereste fabrikasıyla petrol rafinerilerinden ibarettir. Ülkede tungsten, gümüş, kurşun ve çinko rezervleri bulunmakla birlikte maden işletmeciliği gelişmemiştir. Ulaşımında 23.500 km. karayolunun ve 2683 km. demiryolunun yanı sıra sakin akan nehirlerden de yararlanılmaktadır. Başlıca uluslararası hava limanı Yangon'dadır.

BİBLİYOGRAFYA :

M. H. Aung, *A History of Burma*, New York 1967; L. E. Williams, *Southeast Asia: A History*, New York 1976, s. 7-8, 14-15, ayrıca bk. İndeks; Tin Hla Thaw, "The Anglo-Burmese Wars: A New Look", *The History of South-East, South and East Asia* (ed. Khoo Kay Kim), Kuala Lumpur 1977, s. 186-204; S. Bandyopadhyay, *Burma Today*, Calcutta 1987; H. Demaine, "Burma, Physical and Social Geography", *The Far East and Australasia 1988*, London 1987, s. 259-260; D. G. E. Hall, *A History of South-East Asia*, London 1987, s. 266-283; A. Mukherjee, *British Colonial Policy in Burma*, New Delhi 1988; Ayşe Nur Timor, *Güneydoğu Asya*, İstanbul 2002, s. 342-378; J. S. Cotton, "Burma", *İA*, II, 806; H. Tinker, "Burma", *EP* (İng.), I, 1333.

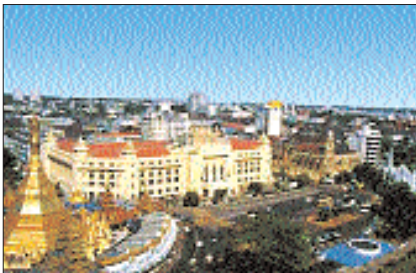
SYED SAJJAD HUSAIN

II. TARİH

Myanmar'ın gerçek tarihi, IX. yüzyılda kuzeydeki Burmalılar'ın Pagan şehrini ve bu şehrin merkezi olduğu devleti kurmalarıyla başlar ve 1057 yılında Kral Anawratha'nın (Anoratha) komşu Monlar'ın başşehri Thaton'u alarak ülke topraklarının büyük bir kısmını birleştirmesiyle gelişir. Daha sonra Burma kültürü Mon ve Pyu dilleri ve kültürlerini de asimile ederek hâkim bir kültür haline gelmiş, Budizm'in Theravada mezhebi bu dönemde kültürel hayatın özünü oluşturmuştur. XII. yüzyılın ortalarına kadar bölgede önemini koruyan Pagan Krallığı 1287'de Moğol-Çin İmparatoru Kubilay Han tarafından yıkıldı ve arkasından ülkenin kuzeyinde Ava, güneyinde Pegu krallıkları kuruldu. Siyasî bakımdan Çin ile, dinî ve ticarî bakımdan Hindistan ve Seylan ile kuvvetli ilişkileri bulunan Ava, doğudan gelen Çin asıllı Şanlar'ın 1527'deki saldırısından sonra zayıflayarak dört yıl içerisinde ortadan kalktı ve yerine Toungoo hânedanı geldi (1531). İç çekişmeler ve dış güçlerin müdahaleleri neticesinde Toungoo hânedanının 1752'de yıkılması üzerine Burmalı toprak sahibi bir aileye mensup Alaungpaya adlı bir lider, güneydeki Pegu topraklarını da kapsayan ve Myanmar'ı tek bir krallık altında birleştiren Konbaung hânedanını kurdu. Ancak bölgenin son müstakil hânedanı olan ve önce doğudaki Ayuthaya'yı, ardından Arakan (Rakhine), Tenasserim ve 1824'te de Asam'ı hâkimiyeti altına alarak bir imparatorluk haline gelen bu devlet aynı tarihte Hindistan'daki İngilizler'le karşı karşıya geldi. XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren bölgeye ilgi gösteren İngilizler ilki 1824-1826, ikincisi 1852, üçüncüsü 1886-1889 yıllarında olmak üzere yaptıkları üç savaşın sonunda ülke topraklarının tamamını ele geçirip idaresini doğrudan Hindistan genel valiliğine bağladılar.

Rangoon'u merkez edinen İngilizler ülkeye çok sayıda Hintli göçmenin gelip yerleşmesine izin verdiler. Çoğu müslüman olan ve bürokraside, ticarete, esnafılıkta faal rol alan bu göçmenler yeni pirinç ekim alanları açarak zamanla toprak sahibi oldular. Sömürge ekonomisi ülkenin sosyo-ekonomik yapısını hızla bir şekilde değiştirdi. Karen ve Kaçin etnik gruplarının yaşadığı az gelişmiş bölgeler misyonerlik faaliyetleriyle kısmen hıristiyanlaştırıldı. 1920'li yıllarda gittikçe artan İngiliz ve Hint aleyhtarlığına bağlı olarak genç aydınlar ve öğrenci grupları, ülkenin özerk bir statüye

Myanmar'ın başşehri Yangon'dan bir görünüş

MYANMAR

kavuşturulup yönetimde Myanmarlılar'a daha fazla yer verilmesini istediler. Sömürge hükümetinin 1923'te yaptığı anayasal düzenlemeyle birlikte sınırlı yetkilere sahip bir meclis oluşturuldu; 1929'da ülkeye kısmî bir özerklik tanındı. 1930'lu yılların başında yaşanan ekonomik kriz, daha iyi hayat şartlarına sahip olan Hint asıllı göçmenlere karşı yerli halk arasında duyulan hoşnutsuzluğu iyice arttırdı ve krallığı tekrar ihya etme talebiyle sömürge aleyhtarı bir ayaklanmanın çıkmasına yol açtı. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra da ülkenin güneyinde toprak sahipliği oranının Hintliler'in lehine değişmesi sebebiyle 1936-1939 yılları arasında yerli halk zaman zaman Hintli göçmenlere saldırdı. Bu arada millî hareket içinde Batı eğitimi almış laik ve sosyalist görüşlü genç aydınlar, Aung San adlı bir kişinin liderliğinde bütün etnik unsurları birleştiren bir Burma milleti oluşturmayı hedeflemekte ve Burma dilinin kullanımına önem vermekteydiler. Millî taleplerin yükselmesi ve Londra'da yapılan yuvarlak masa toplantıları neticesinde Myanmar İngiliz Hindistanı'ndan ayrıldı (1937). II. Dünya Savaşı öncesinde genç liderler tam bağımsızlık fikriyle hareket ederken ülke 1942'de Japon işgaline uğradı. Savaş sonrasında tekrar İngiliz egemenliği altına alınan Myanmar 4 Ocak 1948'de Burma Birliği adıyla bağımsızlığına kavuştu.

Myanmar bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren çeşitli problemlerle karşı karşıya kaldı. Birmanlar'la beraber birliği oluşturulan Karenler'in 1948'de, Kaçinler'in 1949'da özerklik için ayaklanmaları ve silâhlanan Birman Komünist Partisi'nin de onlara katılması ülkeyi iktisadî bakımdan geri bıraktı. Bağımsızlık öncesi görüşmeler sırasında öldürülmüş olan (Temmuz 1947) Aung San'ın yerine geçen U Nu döneminde (1948-1961) uluslararası ilişkiler bakımından tarafsız bir siyaset izlendi ve sosyalist eğilimli bazı reformlar yapıldı. Ülkede siyasî istikrarsızlığın ortaya çıkması üzerine U Nu, 29 Ekim 1958'de idareyi Genelkurmay Başkanı Ne Win'e devretti. Düzeni sağlamak için çalışan General Ne Win'in yönetiminde dışta Hindistan ve Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkiler geliştirilirken içte yolsuzlukla ve isyanlarla uğraşıldı. 6 Şubat 1960'ta yapılan genel seçimleri Birlik Partisi kazandı; U Nu tekrar iktidara geldi ve Budizm devletin resmî dini ilân edildi. 2 Mart 1962'de Genelkurmay Başkanı Ne Win'in darbesiyle ülke yeniden karıştı; U Nu ve diğer siyasî liderler tutuklanarak askerî bir yöne-

tim kuruldu. Nisan 1972'de Ne Win ve Devrim Konseyi üyeleri ordudan ayrılıp Sosyalist Program Partisi vasıtasıyla asker destekli sosyalist bir hükümet oluşturdu. İngiliz petrol şirketleri ve bankalar dahil ticaret ve sanayi kuruluşları millîleştirildi. Ancak siyasî partilerin ve sendikaların gösterileriyle Karen, Mon ve Şan gibi etnik grupların ayaklanmaları devam etti. Hükümet, Arakan bölgesindeki Rohingya müslümanlarının isyanını bastırmak için 1978'de askerî bir operasyon düzenledi ve 200.000 civarında müslüman, komşu ülke Bengladeş'e sığındı; camiler ve evler yakıldı. Ocak 1974'te Sosyalist Halk Cumhuriyeti kuruldu ve bayrak değişti. Yeni bir anayasanın kabulüyle birlikte yasama, yürütme ve yargı işlevlerini gören bir halk meclisi ve buna bağlı mahallî meclisler kuruldu; Ne Win devlet başkanı oldu. 1980'li yıllarda ekonomide sosyalist uygulamalar gevşetilerek yabancı sermaye teşvik edildi. Ne Win 1981'de emekliye ayrıldı. Siyasal ve ekonomik bunalımın baş gösterdiği ülke, Eylül 1988'de yeni bir devrimin eşliğinde iken General Saw Maung liderliğindeki ordu düzeni sağlamak için idareyi ele aldı ve sıkıyönetim ilân etti. 26 Mayıs 1989 tarihinde yeni askerî rejim Burma Sosyalist Halk Cumhuriyeti olan ülkenin adını Myanmar Birliği'ne çevirdi. Nisan 1992'de Saw Maung iktidardan ayrıldı ve yerine General Than Shwe geçti. Askerî baskı altında kalan meclis, Demokrasi İçin Millî Birlik Partisi tarafından boykot edilmesi üzerine yeni anayasa oluşturulmadan dağıtıldı. 1990'lı yıllarda askerî rejim daha çok etnik ayaklanmalarla meşgul oldu; ancak ülke genelinde huzur sağlanamadı. Uluslararası baskılara rağmen demokrasiye dönüşmemesi sebebiyle Amerika Birleşik Devletleri bir süreden beri uygulamaya koyduğu ekonomik ambargoyu 1997'de sıkılaştırdı ve Avrupa Birliği ülkeleri de 2000 yılında ona katıldı.

III. ÜLKEDE İSLÂMİYET

Budist çoğunluğun yaşadığı Myanmar'da müslümanlar resmî çevrelere göre nüfusun % 4'ünü oluşturmaktadır; ancak bazı araştırmacılar biraz daha yüksek bir rakam verirken müslüman temsilciler oranı % 10 ile 14'e kadar çıkartmaktadır. Müslümanların nüfusu hakkında farklı bilgilerin verilmesi, bir kısmının vatandaş sayılmamasından ve yaklaşık 1,5 milyonun Bengladeş, Pakistan, Suudi Arabistan, Ürdün ve Birleşik Arap Emirlikleri'nde mülteci olarak yaşamasından kaynaklanmaktadır. Müslümanların etnik köken bakımın-

dan dağılımı ise % 68 Hintli, % 30 Myanmarlı, % 2 Çin asıllı oranındadır ve bunların % 41'i Arakan bölgesinde yoğunlaşırken geri kalanı ülkenin sahil ve merkezî bölgelerinde oturmaktadır.

Büyük çoğunluğu Hanefî olan müslümanlar etnik köken ve tarihî gelişim açısından esasta dört gruba ayrılmaktadır. Bunların en eskisi XI-XIV. yüzyıllar arasında deniz yoluyla gelen Arap, Hint ve İran asıllı ilk müslümanların neslidir. Mahallî rivayetlerde, Pagan Kralı Anawratha döneminden itibaren Myanmar hükümdarlarının hizmetinde çalışan birçok müslüman muhafız ve saray hizmetlisi bulunduğu anlatılır. Budizmin koruyucusu olan Pagan kralları, diğer ülkelerden gelen müslüman yerleşimcilerin dinî uygulamalarını ve yerli kadınlarla evlenmelerini müsamaha ile karşıladılar. Ayrıca yerleşmeye başlamadan önce Arap, İran ve Hint asıllı müslüman tüccarların IX. yüzyıldan itibaren Basra körfezinden ve Kızıldeniz'den Uzakdoğu'ya kadar yaptıkları uluslararası deniz ticaretini sırasında su almak ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak için bazan Myanmar sahillerine uğradıkları da bilinmektedir. Süleyman et-Tâcir, İbnü'l-Fakih ve İbn Hurdâzbiğ gibi coğrafyacı ve seyyahlar eserlerinde Myanmar'ı "Rahma" ülkesi olarak adlandırmışlar ve filleri bol bir yer olarak tasvir etmişlerdir. Bu ilk müslüman yerleşimciler halk arasında Pathi veya Kala, İngiliz döneminde Farsça Zerbâdî (rüzgâraltı topluluk) adıyla tanınmıştır. Yerli halkla karışmış olan bu müslümanlar onlarla aynı dili konuşmakta, onlar gibi giyinmekte ve kendilerini Myanmarlı kabul etmektedir. Kuzeydoğuda Çin sınırındaki Şan eyaletinde de Çin asıllı, bugün de onlara benzeyen, geleneklerini sürdüren küçük bir müslüman topluluğu yaşamaktadır. Panthay (Pathi isminin bozulmuş şekli) denilen bu topluluk, XIX. yüzyılın ortalarında Çinliler'in yığıldığı Yunnan'daki İslâm sultanlığından buraya sığınanların neslinden gelmektedir. Bunların sayıları çok azdır ve Çinli müslümanlar için kullanılan Hui-Hui adını benimsemişlerdir. Üçüncü topluluk İngiliz sömürge dönemi boyunca işçi, memur ve tüccar olarak ülkeye gelen Hint asıllı müslümanlardır. Çoğunlukla başşehir Rangon ve çevresine, Moulmein, Pyinmana ve Kyaukse'ye yerleşmiş, sömürge dönemi bürokrasisinde ve ticarî hayatında önemli rol oynamışlardır. Ayrıca II. Dünya Savaşı sonrasında ve Bengladeş'in Pakistan'dan ayrılması sırasında (1971) özellikle Arakan bölgesine geçişler olmuştur. Dördüncü ve en kalabalık topluluk batı sahilindeki Arakan

Yangon'un 80 km. kuzeyindeki Bago'da (Pegu) Büyük Altın Tapınak - Myanmar

bölgesinde yaşayan Rohingyalar'dır. Bengal, Urdu, Burma dillerinin bir karışımı olan ve kendi adlarını taşıyan dili konuşan bu grubun nüvesi Bengal kökenlidir ve bölgedeki XV ve XVI. yüzyıllarda yaşayan Bengal Sultanlığı'nın hâkimiyet yıllarında oluşmuştur. Diğer müslümanlara göre daha fakir olan Rohingyalar savaş, sürgün ve baskılara mâruz kalma gibi önemli sıkıntılar yaşadılar. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından başlatılan, Arakan'da bağımsız bir müslüman devleti kurma çalışmalarını silâhlı çatışmalara yol açtı ve hükümetin askerî operasyonlarıyla binlerce müslüman yurtlarından çıkarılırken camileri, okulları ve evleri zarar gördü. Bunlardan geri dönenleri hükümet ülkeye kaçak yollardan giren yabancılar olarak değerlendirdi. 1989 ve 1991'deki operasyonlar neticesinde 250.000 Arakanlı müslüman tekrar Bangladeş'e sığındı ve ancak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin bas-

kısıyla 1992'de ülkeye geri dönebildi. Bununla birlikte halen bir kısım mülteci Bangladeş'te kamplarda yaşamaktadır. Bölgede ayrı bir sınır gücü oluşturan askerî yönetim, Rohingyalar'a tam vatandaşlık hakkı vermeyi dahi reddederek onları Myanmar vatandaşı sayılabilmeleri, dolayısıyla siyasî ve ekonomik haklara sahip olabilmeleri için -1982 tarihli vatandaşlık kanununa göre- atalarının 1824 tarihinden, yani İngiliz işgali ve Hintli göçmen akını başlamadan önce ülkede yaşadıklarını ispatlamaya zorlamaktadır. 1948'den beri savaşan mücahidler ise 1999'da Arakan Rohingya Millî Teşkilâtı, 2000'de Rohingya Dayanışma Örgütü adları altında gruplaşarak Bangladeş üzerinden faaliyetlerini sürdürmektedir.

Ülkedeki müslümanlar arasında bazı görüş ayrılıkları bulunmakta ve özellikle Hint asıllılarla yerliler gerek sosyal yaşantılarında gerekse dinî vecibeleri uygulama hususunda birbirinden farklı görüntüler sergilemektedir. Meselâ Hint asıllılar eğitim ve günlük konuşma dili olarak Urduca'yı, yerliler Burma dilini kullanmakta, her iki toplum da giyim kuşam, evlilik ve mirasla ilgili hususlarda kendi geleneklerini korurken Hint asıllılar namaz, oruç ve hac gibi dinî vecibeleri yerine getirmede daha titiz davranmakta, yerliler ise eski Budist kültüründen gelen bazı geleneklerle karışmış bir dinî yaşantı sürdürmektedir. Buna bağlı olarak siyasî görüşleri de farklı olduğu gibi sosyokültürel faaliyetleri de farklıdır ve bu toplumlar yalnız kendilerinin üye oldukları ayrı derneklere sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

G. E. Harvey, *History of Burma from the Earliest Times to 10 March 1824: The Beginning of*

the English Conquest, London 1925; J. S. Furnivall, *Colonial Policy and Practice: A Comparative Study of Burma and Netherlands India*, Cambridge 1948, s. 194-217, 266-269; Eberhard, *Uzak Doğu Tarihi*, s. 298-312; J. Cady, *A History of Modern Burma*, Ithaca 1958; Ba U, *Mandalay Centenary: History of Burmese Muslims*, Mandalay 1959; H. Aung, *A History of Burma*, New York 1967; D. G. E. Hall, *A History of Southeast Asia*, London 1968, s. 770-774; M. Yegar, *The Muslims of Burma: A Study of a Minority Group*, Wiesbaden 1972; a.m.f., "The Muslims of Burma", *The Crescent in the East* (ed. R. Israeli), London 1989, s. 102-139; Than Tun, *Essays on the History and Buddhism of Burma*, Edinburgh 1988; Mes'ûd Havned, *el-Mevsû'atü 'l-târîhiyyetü 'l-coğrâfiyye*, Beyrut 1995-2003, V, 334-343; XV, 343-348; M. Siddiq Khan, "Muslim Intercourse with Burma: From the Earliest Times to the British Conquest", *Encyclopaedic Survey of Islamic Culture* (ed. Mohamed Taher), New Delhi 1998, XIX, 245-262; *el-Ekalliyätü 'l-müslime fi'l-'âlem*, Riyad 1420/1999, II, 609-627; *The Cambridge History of Southeast Asia* (ed. N. Tarling), Cambridge 1999, I/1, s. 164-168, 240-245; II/1, s. 30-37, 114-123, 280-287, 301-303; Thant Myint-U, *Making of Modern Burma*, Cambridge 2001; A. C. Hanna, "Burmese Moslems", *MW*, XXII/4 (1932), s. 398-405; M. M. Aung, "Islam in Burma", *Islamic Culture Forum*, VIII, Tokyo 1977, s. 7-13; A. D. W. Forbes, "The 'Panthay' (Yunnanese Chinese) Muslims of Burma", *JIMMA*, VII/2 (1986), s. 384-394; Alamgir M. Serajuddin, "Muslim Influence in Arakan and the Muslim Names of Arakanese Kings: A Reassessment", *Journal of the Asiatic Society of Bangladesh*, XXXI/1 (1986), s. 17-23; M. W. Charney, "Crises and Reformation in a Maritime Kingdom of Southeast Asia: Forces of Instability and Political Disintegration in Western Burma (Arakan), 1603-1701", *JESHO*, XLI/2 (1998), s. 185-219; R. H. Taylor, "Myanmar", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito), Oxford 1995, III, 214-215; M. B. Hooker, "Zerbadis", *EI*² (İng.). XI, 492-493. İSMAİL HAKKI GÖKSOY